

Stargard Szczeciński

zespół kościoła Najświętszej Maryi Panny Królowej Świata oraz średniowieczne mury obronne

Miasto było niegdyś ważnym punktem na skrzyżowaniu szlaków handlowych, a pierwsze ślady osadnictwa pochodzą z VIII i IX w. Przez stulecia rywalizowało ze Szczecinem, który Pomorzu Zachodniemu usiłował narzucić swą hegemonię. Prawo magdeburskie nadał Stargardowi w 1243 ks. pomorski Barnim I Dobry. Zrzeszone w Hanzie miasto swoją świetność przeżyło w późnym średniowieczu i z tym okresem wiąże się większość realizacji architektonicznych na jego terenie. Rdzeniem założenia było Miasto Dolne usytuowane na wyspie rzeki Iny. Później powstało tzw. Miasto Górne. Ostatni z Gryfitów Bogusław XIV zmarł w 1637, a jego bezpotomna śmierć stała się powodem konfliktu pomiędzy elektorem brandenburskim Jerzym Wilhelmem a okupującymi Pomorze Szwedami. W wyniku pokoju westfalskiego (1648) Brandenburgia zajęła część Pomorza od Stargardu i Kamienia po Słupsk. Elektor przejął te tereny w 1653, stolicę ustanowił w Stargardzie, ale zrujnowane Pomorze już nigdy nie odzyskało dawnej świetności. Podczas II wojny światowej Stargard poniósł ogromne i nieodwracalne straty materialne – został niemal zrównany z ziemią. Po wojnie odbudowano część charakterystycznych budowli.

Szczęśliwie wojnę przetrwały kościół Najświętszej Maryi Panny Królowej Świata oraz mury obronne – zabytki należące do najwybitniejszych osiągnięć gotyckiej sztuki budowlanej Pobrzeża Bałtyku. Farę należy oceniać w kontekście dziedzictwa europejskiego, jako jeden z najwybitniejszych przykładów hanzeatyckiej świątyni miejskiej, łączącej tradycje francuskiego gotyku z ceglanym budulcem. Budowę rozpoczęto w 1292 i zakończono pod koniec XV w. Prace nad rozbudową kościoła prowadzono od 1388 r. Zapewne według projektu Henryka Brunsberga powstało nowe prezbiterium z obejściem, wieńcem kaplic, galerią, kaplica Mariacka oraz wieże. Ostatecznie kościół uzyskał formę bazylikową z potężnym masywem wieżowym. Budowla imponuje rozmiarami (długość – 77,6 m; szerokość bez kaplicy Mariackiej – 37,2 m; wysokość – 39,5 m; wysokość wieży północnej – 53 m; wysokość nawy głównej – 30,2 m przy szerokości – 10,4 m), mistrzostwem rozwiązań konstrukcyjnych oraz finezją detalu architektonicznego (ażurowe maswerki, glazurowane elementy; użyto tu aż 650 różnych kształtek ceramicznych). Wprowadzony do wystroju elewacji motyw wysokiej ostrołukowej blendy wypełnionej pionowymi podziałami i kolistymi polami (tzw. blenda stargardzka) znalazł naśladowców na terenie Pomorza Zachodniego, w Meklemburgii i Danii. W czasach reformacji (XVI w.) farę zamieniono na kościół ewangelicki, z czym wiązały się zmiany w bogatym wystroju. W 1635 świątynię częściowo strawił pożar. Gotyckie sklepienia odbudowano, a wnętrze otrzymało wyposażenie barokowe. Prace restauratorskie prowadzono w XIX i XX w. przy udziale Karla Friedricha Schinkla i Heinricha Deneke. Zniszczenia II wojny światowej były stosunkowo niewielkie. W 1959 kościół przywrócono do kultu. W bezpośrednim otoczeniu świątyni zachował się zespół trzech kamieniczek tzw. plebanii.

Stargard dysponował najpotężniejszymi późnośredniowiecznymi obwarowaniami w regionie (obok Stralsundu, Szczecina i Pyrzyca), niewiele ustępującymi obwarowaniom Krakowa i znacznie potężniejszymi niż Poznań. Pełny obwód murów stargardzkich wynosił 2260 m, a wysokość murów dochodziła do 8 m. Wznoszenie fortyfikacji rozpoczęto w XIII w. Prace prowadzone były etapami. Ostateczny kształt obwarowania uzyskały w XVI w. Do budowy użyto kamieni narzutowych i wypalanej cegły. W XVIII i XIX w. część obwarowań (przedbramia oraz system wodno-ziemny) zniwelowano, zasypano fosy, a powstały teren obsadzono zielenią. Zachowały się mury na długości ok. 950 m. Z czterech bram pozostały trzy: Pyrzycka, Wałowa i Młyńska (unikalna dwuwieżowa brama wodna nad kanałem Iny). Przetrwały także cztery baszty: Morze Czerwone, Białogłówna, Jeńców i Tkaczy oraz dwie basteje.

